

MOTINYSTĖ YRA TAI, KAS NEKALBA...

POKALBIS SU RAŠYTOJA VANDA JUKNAITE

Audinga Peluritytė. Malonu, kad Jūs atėjote. Tokių pokalbių tikslas yra išgirsti autentišką rašytojos požiūrį į savo kūrybą ar jos kontekstus, išsakytą autentišku balsu.

Vanda Juknaitė. Išgirsti autentišką nusikalbėjimą.

A. P. ...autentišką pačios nuomonę. Ne tik apie rašymą, bet ir apie tokius dalykus, kurių galbūt niekada neišdrįsi paklausti kokiame nors oficialiame interviu: apie gyvenimą ir kūrybą, jų sąlytį. Siūlau ir auditorijai dalyvauti, klausti.

V. J. Berniukų klausimai yra visų maloniausi. Aš turiu du tokio amžiaus berniukus. Vienas šiek tiek vyresnis. Motinos dieną sūnus mane pasveikino. Manau, kad tai buvo originaliausias sveikinimas, kokį esu gavusi gyvenime. Atnešė gėlių, sako: „Mama, sveikinu. Gal galėtum iškept obuolių pyragą?“ Na, manau, kad sveikinimas tiesiog žavingas.

A. P. O kaip šeima reaguoja į Jūsų rašymus? Vis dėlto turite nemažą krūvį Pedagoginiame universitete*. Sunku suprasti, kaip Jūs spėjate prisėsti prie stalo ir, be kontrolinių, konferencijų ir savo mokslinių darbų, dar rasti laiko rašymui.

V. J. Na, šeima adaptavosi. Žinot, vykstant evoliucijai rūšys pasikeičia, pavyzdžiui, dreifuojančioje Šiaurėje. Ten augalai prisitaikė. Jeigu visiškai rimtai, mano ir vaikų tarpusavio santykius labai disciplinavo tai, kad aš vis buvau tokia užimta. Mums reikėjo rasti racionalius sprendimus. Pavyzdžiui: labai mažai rašau, ir juokinga mane laikyti rašytoja (čia jau kita teima), bet kai ką nors dirbi, kad ir su tekstais, visiškai nebegirdi, kas vyksta aplink. Reikia labai susikaupti, ar ne? Ir bet kas, kas iškelia tave iš tos tikrovės, tau sutrukdo... na... savaitei darbą. Reikėjo išmokyti vaikus ir kartu man pačiai išmokti susitarti. Susitarti, kaip elgtis, kai jiems reikia dėmesio, kai jie nori su manim pasikalbėti. Pavyzdžiui, ateina: „Mama...“ Aš sakau: „Dabar rašau – negaliu, trupučiuką palauk“. Po penkiolikos minučių atsidaro durys: „Ar jau parašei?“ Tada sakau: „Ne, dar palauk“. Po dešimties minučių: „Ar jau parašei?“ Buvo toksai gyvenimas. Aš supratau, kad man vaikas yra absoliutus prioritetas, gyvas žmogus man yra prioritetas, jokia knyga, jokie romanai, jokios pjesės – čia jau antras planas. Taigi reikia susitarti, kad aš dabar užimta, mes pasikalbėsime, kai aš galėsiu, rasiu tiek laiko, kiek reikės, bet dabar reikia palaukti. Iš pradžių kildavo didelis nepasitenkinimas, nes vaikai maži, tokiems ilgai laukti sunku, bet mes labai daug ko išmokom. Gytis daug lengviau prisitaikė, Džiugas vėliau pritarė. Džiugui buvo sunku laukti, jis įsižeisdavo. Bet mes išmokom, ir tas ryšys tapo... na, idiotiškas žodis, bet kito nėra – stabilus. Jis pasidarė nepriklausomas nuo mūsų nuotaikų, emocijų, pykčio, atsirado tas tvirtas žinojimas, kad mes turime ir norime vieni kitus suprasti, vieni kitus išklaudyti. Manau, kad rašymas man labai labai padėjo... pereiti į kitą bendravimo lygį su vaikais. Reikalavimai buvo dideli, bet kai juos peržengi – lyg į kalną įlipi. Tai va taip žiūri šeima. Šiaip į rašymą žiūri su gailėsčiu.

A. P. Kodėl?

* Dabar – Lietuvos edukologijos universitetas. (Red.)

V. J. Na, su užuojauta. Dėl to, kad rašymas – vis tiek savotiška pamišimo forma. Ir bet kuri kita meno kūryba – ne kas kita.

A. P. Su studentais mes skaitėme ir *Šermenis*, ir *Stiklo šalį*, ir *Formulę*. Mums iškilo daugybė klausimų kalbant apie *Stiklo šalį*. Apie moterį, vaikus, apie tuos šuniukus. Perskaitėm, padėjom, bet vis tiek kyla klausimai.

V. J. Gerai, aš tikrai laikiu klausimų, man labai įdomu. Visada įdomu, kas sėdi auditorijoje, kokie žmonės ateina į šitą rizikingą – humanitarinę – sritį.

A. P. Gal pamažu įklimpsime į kūrybos kontekstą. Pavyzdžiui, kas yra Jūsų kūrinių pretekstai – gyvenimo autentika, tekstai? Kaip tas problemas atrandate – *Šermenyse* arba *Stiklo šalyje*? Fenomenalios problemos, jos beveik niekur neanalizuotos. Totalus motinos ir vaiko ryšys – šeimos ašis, kuri niekaip neįvardijama, bet jaučiama visais parametrais. Tekstas gaudžia iš vidaus. Tiek skausmo. Trūkinėjantis tarpusavio ryšys: vaikas, mirštantis ligoninėje, motina, budinti prie vaiko, motina, kuriai gydytoja abejingai sako: „Na, jeigu metus išgyvens, tai gyvens“. Paskui tekstas tarsi nekalba apie moters išgyvenimus, bet fiksuojamos tokios detalės: motina labai atsargiai užriša kepurėlę kūdikiui. Skaitydama šitą tekstą negaliu susilaikyti, dreba balsas, netgi cituojant...

V. J. Kokį ryšį tikrovė turi su tuo, kas parašyta? Tokį patį ryšį kaip sapnas su tikrove. Juk viskas taip pat kaip gyvenime – ir drauge sapnas nieko bendra su tikrove neturi. Viskas taip pat ir kartu nieko bendra. Žinoma, yra impulsas, kurį tau duoda tikrovė. Nieko nepadarysi. O kitas dalykas... na, paprastai sakant, čia buvo tokia patirtis, kuri kelis kartus pranoko žmogaus jėgas. Mano jėgas. Tai buvo motinystės patirtis – žinote tai, jeigu tą tekstą analizavote. Tada kyla klausimas, kaipgi žmogus pakelia tai, kas pranoksta jo jėgas. Kilo klausimas sau pačiai, ir pamačiau, kad svarstau tai, apie ką jokiaj literatūroj nieko nepasakyta. Apie motinystę iš išorės – taip, bet iš vidaus – ne. Tai buvo pirmas postūmis pabandyti suformuluoti, ką žinau ir apie ką niekas nėra kalbėjęs. Paskui ėmiau ieškoti literatūros, perverčiau visą feminizmą... Nėra. Ir septynetą metų truko kruvinas darbas, galima sakyti, galvos daužymas į sieną... Prieš porą metų, kai pervargau beveik iki „nučiuožimo“, pagaliau pradėjau suprasti, kad tas, ten, kur aš braunuosi, žodžiais nepasakoma. Ir galvoju: Juknaite, tu kažko nesugebi, nemoki, neišsėina tau. Taip negali būti, kad būtų nepasakoma žodžiais. Depresijos baisios. Na, neišsėina, tai neišsėina – galvoju, bet argumentas buvo toks: nesugebi, nemoki, dar per silpna esi. Ir vėl „užplaukė“ šitą žiemą, nes negali gyvent su tuo, kas tave verčia kalbėti. Na, pavyzdžiui, lyg būtum matęs, kaip užmušė žmogų, ir tu žinai, kad žinai, o niekam nesakai. Turi nueiti ir paliudyti, pasakyti: buvo šitaip ir taip. Tada dar kartą perverčiau feminizmą, žiūrėdama, koks gi yra moters santykis su gyvybe feminizme – juk feminizmas yra moterų teorija, ar ne? O gyvybės davimas yra didžiausia paslaptis, kokią moteris turi. Ji tam sukurta. Ir ką gi aš ten radau? Pasibjaurėjimą gyvybe, neapykantą jai. Julios Kristevos „Stabat Mater“ – vienintelis tekstas, kuris skirtas motinystei. (Čia kalbu apie antologiją *Feminizmo ekskursai*.) Dar kažkuri jų sako, kad feminizmas niekada nekalba apie moterį su vaiku. Deja... Kristevos tekste aš radau tai, ką jau žinojau prieš porą metų, bet radau tik patvirtinimą. Ji kalba apie motinystę, Mergelės Marijos mitą ir patį motinystės santykį su pasauliu. Jos parašytas toks sakiny: „Ten mes be savo vardų ir be asmens pažymėjimų“. Kas yra žmogus be savo vardo, be asmens pažymėjimo? Kas jis toks? Niekas, ar ne? Niekas. Ir ar tas niekas yra visiškai nulis, ar ant to nieko laikosi pasaulis? Kaip tai vyksta? Aš supratau patį svarbiausią dalyką – kad tai ne tik meilė, dar kažkas kita. Motinystė yra tai, kas nekalba. Ir ne todėl, kad nenori kalbėti – ji neturi kalbos, ji yra tai, kas neišreiškiama žodžiais. Tuoj paaiškinsiu pavyzdžiu, nes čia aukštos materijos, ir iš jūsų akių matau, kad jums ne visai suprantama. Pavyzdžiui, penkias paras slaugai mirtinai sergantį vaiką ir penkias paras nemiegi, – mokslas sako, kad šeštą parą žmogus turėtų išeiti iš proto. Kažkas jam, na, sutrinka viduj. Tačiau visa, ką pasakys motinystė apie šias pastangas, kraštutinę įtampą, bus: „Jam

pasidarė geriau“. Per tas penkias paras įvyksta neįmanomi dalykai, sakykim, žmogus pradeda galvoj girdėti Šventojo Rašto ištraukas. Juokas juokais, bet ketvirtą parą iš nuovargio imi nebeskirti, kur tikrovė, kur sapnas. Tačiau jeigu tas žmogus, ta moteris, pasakos apie Šventojo Rašto ištraukas, savo nuovargį... ji kalbės apie visiškai ką kita. Tavęs ten nebėra. Tai vadinama būtimi kitam. Iš čia kaip tik ir kyla filosofija. Iš to judesio kitam, nes esi redukuota į judesį. Ir tai ne vėjo nešamos plunksnos judesys. Tai judesys, kuriam reikia viso proto ir valios pastangų, visos žmogaus įtampos, visų jėgų, kokias jis turi. Čia, šitam judesy, yra visų religijų vieta. Jos kyla iš šito judesio. Apie meilę religijos kalba ne iš neturėjimo ką veikti. Tada aš supratau, kad prisiliečiau prie dalykų, kurie nepasakomi žodžiais, ir ne todėl, kad nenori – todėl, kad jų nėra; tai judesys į save – per save į kitą. Nutilimas. Tai tik judesys.

A. P. Ir nebelieka subjekto.

V. J. Nebelieka subjekto, ir kaip tik tenai jis atsiranda. Atsiranda tada, kai jo nebelieka. Tai paradoksas. Tas tekstas, kurį dabar rašau, yra apie gatvės vaikus, apie aštuonerių metų savo darbą su gatvės vaikais. Per tuos metus, įsivaizduokit, neturėjau jokių atostogų. Mano pačios vaikas dar sirgo, aš pati patyriau keletą operacijų, – žodžiu, pasakoju tiktai todėl, kad mano gyvenimas nebuvo skirtas vien tiems vaikams. Mano gyvenime taip pat buvo labai didelių lūžių, išgyvenimų, baisių sukrėtimų, ir man atrodė, kad, savaime aišku, kalbėdama apie gatvės vaikus aš kalbėsiu ir apie save. Nes tai iš tikrųjų buvo giliausių paslapčių atsivėrimo ir praregėjimo laikas. Ir ką jūs manot? Tekstas – kadangi jo yra kita logika, būties kitam logika – atmuša bet kokią mintį ar bet kokį žodį apie save. Jie iškrenta... Pernai Čikagoje kažkas kažko paklausė, dabar nebeatsimenu, ir aš atsakiau, kad labai mažai rašau, o jeigu dar kada nors rašyčiau, norėčiau kalbėti už tuos, kurie yra nutildyti. Ir iš tikrųjų toks tekstas pasirašė. Savaime. Aš džiaugiuosi, jog kartais pavyksta suderinti mintį su veiksmu ne dėl kitų priežasčių, bet kad esi... kad sutaptum pati su savimi, žinotum – tu esi čia, tokia, taip galvojanti, taip daranti, taip rašanti. Gal taip žmogus ginasi nuo šito nelinksmo laiko, kurį apibūdina visokiais psichikos pakrikimų žodžiais?

A. P. Semiotikai nebelieka vietos, kai pradėdame kalbėti...

V. J. Semiotikai nelieka vietos, kad ją velniai. Feminizme moteris tebežiūri į save ne moters, bet vyro akimis. Jau vien į mane pažvelgus matyti, kokia esu emancipuota moteris. Galiu kalbėti net necenzūriniais žodžiais. Audinga, Jums turbūt irgi reikia taip daryti dėstant postmoderniąją literatūrą. Aš Pedagoginiame tai pradėjau – keiktis cituodama, dabar jau visi priprato (juokiasi). Tačiau būdama moteris aš pažinau ir kitą laisvę. Vidinę laisvę, nepriklausomą nuo požiūrio iš išorės... Kaip tik, beasmėnė būtis...

A. P. ...bet įsameninanti.

V. J. Įsameninanti iki pat gyvuonies. Taigi, tai beasmėnei būčiai reikėjo, ko gera, daugiau nei kūrybai... Visų sugebėjimų, viso proto, visų jausmų, visos vaizduotės, visų fizinių pastangų – tai buvo viena. Paskui supratau, kodėl dirbau Inkūnuose aštuonetą metų. Ten buvo daug vaikų iš gatvės, vaikų, kuriems baisiai reikėjo mano meilės, tos, kurios aš išmokau, kuri man atvėrė mane pačią. Ir aš visiškai neseniai, gal po Julios Kristevos, supratau – ten many viskas susijungdavo į viena. Nebebūdavo taip: čia jums rašytoją vaidinu auditorijoje, nueisiu dabar į Pedagoginį, bus posėdis, vaidinsiu docentę, toliau dar ką nors... Nežinau, kaip tai vadinasi, bet ten, būdavo, staiga pajunti tokį tragišką šitais laikais dalyką – žmogiškąją tapatybę. Bet tam, sakiau, reikėjo visų visų jėgų. Ne, pavyzdžiui, trupučiuo vaizduotės.

Džiugas dvylikos metų stoji į Jėzuitų gimnaziją, jo mamytė dirbo Inkūnuose. Žmogus pats nuvyko į gimnaziją, pasiėmė kažkokius pareiškimų blankus, vienas atvažiavo į Vilnių, parašė tą

pareiškimą, nuėjo, pasiruošė egzaminams, mes vis paskambindavom jam. Ir ką? Susitvarkė, įstojo. Mes taip buvom įpratę gyventi, tokie buvo mūsų santykiai. Čia yra mūsų...

A. P. ... atsakomybė...

V. J. ... atsakomybės, pasitikėjimo kitu dalykas. Žinoma, tokie dalykai savaime nepasidaro. Ir mamytė tada didžiuojasi savo pedagoginiais sugebėjimais, tokiais vaikučiais. O paskui parvažiuoja namo po darbo stovykloje ir ant savo kambario durų randa tokią štai pasagą – iš popieriaus išlenktą, su mamytės nuotrauka apačioj, ir parašyta: „Rašytoja Vanda Juknaitė“. Ant kambario durų. Tuščio mamytės kambario. Tai va.

A. P. Dvylikos metų vaikai...

V. J. Supratau, užuominą supratau.

A. P. Studentės jau turi klausimų!

Irena Siniavska. Kodėl Jūs mirtį pažįstat labiau nei gyvenimą?

V. J. Dabar jau pažįstu ir gyvenimą. Bet buvo laikas, iki kokių keturiasdešimties metų – tai buvo tikrai tiesa. Aš visiškai nebijau mirties. Kai manęs kas nors klausia, kaip ji atrodo, na, sakau, panašiai kaip gripas. Tai fiziologiška – vienintelis dalykas, ką galiu apie ją pasakyti. Va taip kaip injekcija – trupučiuką paskaudės ir praeis. Ji labai paprasta.

Dovilė Ališauskaitė. Kaip įmanoma atskirti rašymą ir buitį, kitus reikalus? Pavyzdžiui, rašant *Stiklo šalį*, tokį labai intensyvaus psichologinio krūvio tekstą – kaip įmanoma iš jo ištrukti ir kaip po to vėl į jį įeiti?

V. J. Ačiū už klausimą. Senokai, kai mes gyvenom vienkiemy, keturiasdešimt kilometrų nuo Vilniaus, rašiau *Šermenis*. Bet su *Stiklo šalim* buvo panaši istorija. Į darbą tiek kilometrų, vaikai maži, nusipirkti mieste produktus, parsivežti juos... Rašymui neturėjau jokio laiko. Kartą su vyru barėmės – jis man priekaištavo, kad aš per mažai rūpinuosi šeima. Tada jam pasakiau: „Palauk, aš rašau, bet kas šituos namuos matė mane rašančią? Jeigu jus pastatytų prie sienos ir sakytų: dabar sušaudysim, tik pasakykit, kada ji rašo? – Sakau: – Jus visus tris nušautų“. Nes nė vienas nėra matęs. Aš išmokdavau savo tekstus atmintinai, ir kai turėdavau laiko, kai visi užmigdavo, kaip nors greitai greitai užrašydavau. Tekstą galvoj reikėjo laikyti ilgą laiką. Aš dėščiau raiškųjį skaitymą – turiu labai išlavintą mechaninę atmintį, labai greit įsidėmiu tekstą. Paskui sužinojau, kad ir Solženicynas kalėjime šitaip rašė. Ten buvo draudžiama rašyti, ir jis tekstus tiesiog išmokdavo atmintinai. Čia paralelė, čia ta pati būtis. Tada supratau, kad gyvenau kalėjime. Katorgos darbus dirbau. Tai va, toks buvo derinimas tos buities ir to rašymo, šitoksai... Dabar jau nesugebėčiau, dabar jau mintys dingsta, reikia jas užrašyti greitai, dabar turiu laiko – vaikai užaugo. Dideli jau.

Sandra Skaržinskaitė. Aš apie *Formulę* norėjau paklaust. Man tiesiog įdomu, kodėl Šventosios šeimos modelis yra perkeltas į mūsų dienas. Gal tai savotiškas visuomenės tikrinimas: ar vis dėlto reikia to išganymo?

V. J. Man reikėjo kaip nors, koku nors būdu sureikšminti žmogaus atėjimą į šitą pasaulį. Jeigu parašysiu, kad du valkatos kažkur sąvartyne pasigimdė kūdikėlį – to niekas negirdės. Reikėjo pasakyti, kad čia atėjo KITAS, kuris gali pakeisti pasaulį. Kiekvienas iš mūsų ateidamas pakeičia pasaulį, mes esam tokie, kokių nebuvo. Dėl to man reikėjo Marijos ir Juozapo, nežinau, kodėl juos pasirinkau. Ne, visiškai žinau. 1991-aisiais mums surinko aukas, ir mes su sūnumi išvažiuom į Kelną gydytis. Su vyresniuoju sūnum. Jis beviltiškai sirgo. Ten kelias savaites laukėm lemtingų tyrimų atsakymų iš universitetinės klinikos. Per tas savaites turėjo paaiškėti, ar yra vilties, ar jokios išeities nebėra. Tos savaitės – jas reikėjo išlaukti. Bet koks laukimas blogiau už žinojimą. Mes nuvažiuom į Altenbergą, ten yra Katedra – viena iš tų didžiausių, gražiausių gotikos paminklų. Ankstyvosios gotikos, tos primityviosios. 1100 metais statyta. Gal kai esi tokioj būklėj, viskas kitaip atrodo.

Bažnyčios palubėj kabėjo toks auksinis didelis mėnulis; tas mėnulis, matyt, nuleidžiamas, pilnas gėlių virš jos katedros kabo. O priekyje vyskupo su knyga ir dar kažkokio žmogaus skulptūros, bet primityvios, labai primityvios. Ten man pasidarė aišku, kad čia šitie žmonės yra gyvi. Jie šventieji, bet vis tiek kada nors buvo gyvi žmonės. O paskui viskas natūraliai išsirutuliojo. Tie žmonės, su kuriais mes bendravom Altenberge, buvo išeiviai iš Vištyčio. Vilio tėvas buvo išvežtas į Sibirą, paskiau jiems leido susitikti, išvažiuoti į Vokietiją. Du vaikiukai, du jo broliukai, mirė iš bado. Vištytyje stovi jų kirchė, paprasta vokiečių bažnyčia, paversta traktorių dirbtuvėm. Jų namas buvo prie pat tos bažnyčios. O drama parašyta Inkūnuose, dirbant su vaikais, ir Pu yra katino vardas, jį stovyklos vaikai buvo parsinešę. Išsirinkom robotui vardą (juokiasi).

A. P. Ar tie žmonės, su kuriais Jūs bendraujate, kaip nors dalyvauja Jūsų rašymo procese? Skaitymo, klausymo, rašymo procese. Sakot, kad jie išrinko roboto vardą. Iš tiesų?

V. J. Iš tiesų taip. Mes dieną dirbdavom, o vakarais skaitydavau *Formulę*. Pasirašydavo tarsi savaime. Tą vasarą kažkodėl taip intensyviai rašiau. Pirmą kartą taip. Nors darbo ten beprotiškai daug. Koks skirtumas tarp to pirminio teksto, užrašyto anksčiau, ir galutinio? Kartais tekstas neatpažįstamas... Pirmą tekstą rašai beveik nesuvokdama, ką rašai. Ir rašai rašai rašai, greitai rašai, viskas tik sukasi. Paskui padedi, tekstas paguli, ir tada braukai braukai. Tai va, paskui iš tų pirmų spontaniškų prasiveržimų – darai. Kietai, ranka. Beje, mane vadindavo Teta Vanda, Kietoji ranka, Riebioji sriuba, Didysis utėlių priešas. Tai kietąja ranka tada paimi tekstą ir darai.

D. A. Ar Jūs iš anksto žinote, ką norite pasakyti? Ar tai tiesiog formų ir kokių nors dalykų kratinys mintyse?

V. J. Na, tiek žinai, pavyzdžiui, kaip apie motinystę – žinai, kad turi pasakyti apie ją, kad ji yra didžiausia, giliausia gyvenimą kelianti, palaikanti jėga. Tuoj aš atsakysiu į klausimą, bet dabar prisiminiu mintį, kurios nepasakiau, kai mes kalbėjom apie motinystę – kai sakiau, kad tekstas atmuša bet kokius žodžius apie save. Tame tekste buvo vienas epizodas, parašytas tarp kitko. Šiek tiek perkeltine prasme, bet, galima sakyti, ir tiesiogine – man plyšo širdis. Atrodo, kai žmogui plyšta širdis, tai jis turi teisę pasakyti apie save, vis dėlto įvykis egzistencinis, ar ne? Ir tekstas tai išmuša, tas epizodas niekaip neprisiklijuoja, lieka svetimkūnis. Galvoji, kaip dabar yra, ir supranti, kad jei esi motina... tai motinystė, net ir tada, kai jau plyšta širdis, kelia ne save, o kitą. Rašydama sužinai, ko pati net neįsivaizdavai. Kokia čia logika? Gyvybės paslapties. Jos tokia logika: kelti gyvenimą arba leisti jam eiti į priekį – tavo dalia, tavo kaina, tavo sąskaita. Gerai, kai gerai, bet kritinėj situacijoj pamatai šią neišvengiamybę. Tačiau šiuolaikinėj tikrovėj emancipuotai rašytojai apie tai nedera net kalbėti. Primityvioji identifikacija.

A. P. Taip, bet kai motinystė išstinka ir prireikia neišvengiamų veiksnių – negali jos išvengti.

V. J. Kai kas išvengia.

A. P. Kai kas išvengia. Bet iš principo vis tiek motinystė tokia.

V. J. Jinai yra tokia, ir tai, kad išvengi jos, nieko nekeičia. Kad per perkūniją tavęs nesulijo, tai dar nereiškia, kad ten nebuvo audros.

D. A. Kaip Jūs manote, ar yra pasaulyje toks vyras, kuris gali suprasti šią situaciją, kuris gali padėti moteriai jos motinystėje? Ar kur nors yra toks, nes kūrinys tokio vyro nėra?

I. S. Ir aš panašiai norėjau paklausti: ar vyras atsakingas už gyvenimą? Ar tiktai moteris?

V. J. Čia klausimas, kuris susijęs ne vien su kūrinium, bet ir su platesniu kontekstu. Mano supratimu, dėl to aš dirbu, dėl to ir rašau. Man atrodo, abu yra atsakingi už gyvenimą. *Stiklo šaly* moteris pasidaro atsakinga viena, ir viskas griūva. Bet, kita vertus, moteris daug labiau susijusi su gyvenimu. Moteris gamtos mokyta visą laiką būti su kitu. Tas kitas yra vaikas. Vyras išeidavo medžioti, į karą ar kur kitur, ir moteris likdavo namie su šeima. Jos galimybės palaikyti žmogiškąjį ryšį, bendrauti, padėti yra

didesnės. Ją išlavino tūkstantmetė patirtis, gyvenimo evoliucija, ir man atrodo, kad moteris turi padėti vyrui – padėti arba išmokyti jį dalyvauti šeimos gyvenime, rūpintis vaikais. Bet jeigu vyras neturi noro, niekas to negali padaryti. Už gyvenimą abu atsakingi, ir vyras yra daug silpnesnis už moterį. Deja, taip yra. Jie greičiau palūžta, jų psichika ne tokia lanksti, menkesnės prisitaikymo galimybės, jie trumpiau gyvena. Pažiūrėkim, kas neblaivūs stoviniuoja pulkais pakampėmis šiuo sunkiu permainų metu – vyrai... Vyrai blogiau pakelia sunkumus, kad ir sunkią vaiko ligą. Tai va, kai esi paliekama su tokiu įsipareigojimu...

A. P. Bet vaikas pasveiko.

V. J. Tai yra stebuklas.

Violeta Budrevičiūtė. Mano paprastas klausimas: ar motinystė yra pagrindinė stiprybė Jūsų gyvenime? Iš kur tiek jėgų?

V. J. Hmmm... Jokių būdu ne. Bet ji mane išmokė mylėti. Kodėl aš apie ją taip noriu kalbėti, niekas gi man neliepia? Gal kad ji išstumta iš modernaus gyvenimo, nuvertinta, pažeminta. Be šito joks gyvenimas negali eiti į priekį.

Stasys Tumėnas. Ar Jūs kada nors auginate šunį?

V. J. Visą gyvenimą turėjom šunį Ają...

S. T. Iš vieno studento sužinojau, kad Jūs anksčiau turėjote šunį.

V. J. Taip. Daug tų šunų mano gyvenime buvo. Mano vyresnysis sūnus iš prigimties – nežinau kodėl, sako, kad humanitarami turi tokį polinkį – fanatiškai mylėjo ar mėgo gyvūnus. Tikrai išvažiuoji į ligoninę, parvažiuoji namo – jau pas mus namie du šunys. Vieną kartą parvažiavau po anginos operacijos: Džiugas ant stalo – tas visai mažylis, o šunys lodami eina aplink stalą. Galėčiau tų šunų istorijų parašyti daug. Bet man *Stiklo šaly* buvo svarbu tai... nežinau, ar pasisekė: vyras reikalauja iš moters, kad ji negimdytų, kadangi pati ligota, ir vaikas... Atsiranda šuniukai, ir vyras taip pat jų nenori, tada moteris, na, sunaikina tuos šuniukus. Nežinau, kaip tai tekste atrodo, bet ji pažeidžia gyvybės įstatymą. Tada žudosi pati, bando žudyti, nes tai, kas laiko žmogų, palaiko žmogaus gyvybės jėgas, yra tas pats įstatymas. Šuniukai man buvo tam reikalingi. Papasakosiu visiškai šurpią istoriją su Aja. Mes atvažiavom į Vilnių, neapsisaugojom kažkaip, ir... iki šiol negaliu suvokti tos istorijos, bet ji tikrai įvyko, kai tuos šuniukus sunaikinom. Žodžiu, Aja susirado, nežinau iš kur, tokį mažutį guminį šuniuką. Ir visur jį nešiojosi, prie jo nieko artyn neprileisdavo, kokius porą mėnesių šitaip elgėsi, kol tęsėsi maitinimo laikas. Niekaip negaliu suprasti – ji buvo beveik akla, be to, šunys yra trumparegiai ar toliaregiai, ne viską mato iš arti. Tas šuniukas buvo sėdinti forma, žodžiu, gumos gabaliukas, ir... Gytis sako: „Mama, Aja iš skausmo išėjo iš proto“. Tai va, tokia keista istorija, tarytum kalbanti ta pačia tema, kuria mes kalbame šiandien. Tai štai.

S. T. Bet apysakos *Stiklo šalis* pabaigoj tas šuo moteriai į ranką įkanda. Ką galėtų simbolizuoti tas šuns įkandimas?

V. J. Vienas dalykas – ką nori parašyti, kitas dalykas – ką parašai. Šuo įkąsdamas į ranką pabudina moterį iš transo, kad ji nepasidarytų sau galo. Kaip tik šuo, tiksliau sakant, kalė, kurios vaikus moteris pražudė. Kalė, arba pats gyvenimas, griebia ją už rankos, instinktyviai griebia žmogų. „Kur tu eini?“ – lyg klausia šuo. Bet kaip tik šuo. Instinktyviai, neplanuotai. Gyvenimo geismas žmoguje stipresnis už protą.

A. P. Per pratybas, kai skaitėme *Stiklo šalies* tekstą, kilo tokių keistų paralelių – kad ir kalė, ir moteris tarpusavyje taip pat kalbasi instinktų kalba, bet moteris yra protingesnė ir nugali. Nugali žmogišku protu, žmogišku išskaičiavimu.

V. J. Iš tikrųjų tas konfliktas ir yra *Stiklo šalies* giluminėj struktūroj. Ten yra vyro stalas, nuklotas schemomis ir brėžiniais – tai logiškas, tikslingas, apskaičiuotas, sutvarkytas pasaulis, kuris iš esmės

konfliktuoja su stichišku, spontanišku, instinktyviu. Čia yra du pasauliai. Dabartinėj tikrovėj žmogus įsivaizduoja, kad tai, ką jis sukūrė, yra labai daug. Alfonso Nykos-Niliūno labai geras pasakymas: „Ar mes gamtos, ar gamta mūsų?“ Šiuolaikiniam žmogui atrodo, kad gamta mūsų. Bet jei pakeli nuo savo schemų akis į kosmoso begalybę, tai net ir nemąstančiam žmogui pasidaro aišku, kad mes esam gamtos...

I. S. Ar kiekviena moteris patiria tą besubjektę būtį, besubjektę būseną?

V. J. Labai įdomus klausimas. Manęs dažnai klausia, kodėl *Stiklo šaly* jie visi bevardžiai, kodėl čia yra tik vyras, vaikas, moteris. Kitaip aš negalėjau parodyti tos beasmenės būties. Manau, kad kiekviena ją patiria. Tai yra mokslas, didesnis už visas mūsų studijas, atskleidžiantis gyvenimo paslaptį primityviausiai sielai. Savu būdu. Yra dalykų, kurie nepasakomi žodžiais, kuriuos fenomenologija vadina slėpiniu. Ir vėlgi – apie slėpinius kalba religijos. Tai yra slėpinys, kuris neatsiveria net man pačiai. Tas judesys. Transcendencija, be kita ko, yra ir judesys. Žinoma, iki tokių minčių mane nuvedė rašymas, bet pats rašymas man nebeatrodo kas nors ypatinga, tiesiog labai gerai, kad suformuluoji kai kuriuos dalykus. Mes visi žinom, kiek daug mus išmokė knygos, ar ne? Ir kaip tai, kita vertus, yra nedaug. Galvoju apie Dostojevskį... Galim prikaltėti visokių niekų, bet va iš XIX amžiaus lieka vienas klausimas iš *Nusikaltimo ir bausmės*: argi žmogus – utėlė?

Rasa Savickienė. Ar kada pagalvojote – jeigu būtumėte nesukūrusi šeimos ir nepatyrusi tos motiniškos šilumos, kaip būtų susiklosčiusi Jūsų kūrinių tematika?

V. J. Aš esu iš tų moterų, kurios turi vaikus ir kurios intensyviai dirba ne tik namie, bet ir visuomenėje. Tai nėra išskirtiniai atvejai, bet, manau, jeigu būčiau turėjusi laimingą šeimą, turėčiau tris vaikus. Čia mano svajonė. Ir gal... gal manęs jiems užtektų, nežinau. Nežinau. Kalbėti, rašyti priverčia kokie nors dideli dideli įtrūkiai būtų, kai pakliūvi į tą plyšį. Nežinau.

A. P. Rašymas nėra perteklius, o tik erdvių užpildymas.

V. J. Na, gal yra ir tokių žmonių, apdovanotų dideliais talentais, kurie kuria iš pertekliaus.

A. P. Mums jau metas baigti.

S. T. Koks autorius ar kūriny Jums labiausiai patinka?

V. J. Na, kūrinių diapazoną siūlo literatūros dėstytojos kėdė, tas diapazonas turbūt yra pakankamas, bet kas man buvo įdomu? Danų rašytoja Karen Blixen (Karen Bliksen), bet tik ne tas romanas, kuris apdovanotas Nobelio premija. Kadangi ieškau tų dalykų, apie kuriuos kalbu, tai skaitau daugiau moterų tekstus, – pastaruuju metu skaičiau. Bet įdomiausia knyga, kurią perskaičiau, yra Anthony Giddenso (Entony Gidenso) *Modernybė ir asmens tapatumas*. Aš ją kelis kartus prarijau kaip bestselerį. Tai sociologas, filosofas. Išėitų, labiau mėgstu skaityt filosofiją, nes ten randu koncentratą...